

ZAMBOR, Ján: STAVEBNOSŤ BÁSNE. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2018. 367 s.

Lubica Hroncová

Kniha Jána Zambora, pôsobiaceho nielen v oblasti literárnej vedy, ale aj v oblasti pôvodnej poézie a básnického prekladu, ponúka interpretačno-analytické sondy do slovenskej poézie v časovom rozmedzí od konca 19. až po 21. storočie, autoreflexie, rozhovor, dve úvahy o slovenskej próze a reflexie prekladu. Napriek tejto žánrovej pestrosti je pre monografiu charakteristická vnútorná kompaktnosť, odborný prínos postavený na teoreticko-metodologickom základe, subjektívny pohľad autora. Výsledkom je neštandardné, pre čitateľa podnetné literárnovedné dielo.

V úvodnej kapitole *Reflexie poézie* ponúka Ján Zambor literárnovedné pohľady na básnickú tvorbu významných slovenských básnikov. Ako prvý je zaradený text *Interpretácia básne Sama Bohdana Hroboňa Ária kajúca*, ktorú autor charakterizuje z textologického hľadiska. Kriticky sa vyjadruje k predošlým skúmaniam Hroboňovej poézie a vyjadruje podozrenia o textologickej nekorektnosti niektorých hroboňovských vydání básne, ktoré sa mu potvrdili pri porovnávaní s pôvodnými rukopismi. Venuje sa žánrovému tvarovaniu básne, ktorú vymedzuje ako kajúcny žalm zrozmernený áriou ako hudobným žánrom. Báseň sa podľa J. Zambora vyznačuje zreteľnou myšlienkovou výstavbou, ktorej súčasťou sú teologické rozmery, ktoré pôsobia organicky a nepremieňajú ju na teologický traktát. Sleduje rytmické, rýmové, eufonické hľadisko a Hroboňovu lexiku,

pre ktorú je charakteristické veľké množstvo atypickej slovtvorby. Za textom o Hroboňovi nasleduje *Interpretácia Hviezdoslavovej básne Ó, prečo som nie víchrom*, ktorej žáner dáva autor do súvislosti s biblickými zaklínacími žalmami a s Hroboňovým zaklínacím žalmom *Svätomstopej*. Z tematického hľadiska hodnotí dielo ako báseň hnevu, ktorý je vyvolaný morálnym stavom meštiackej spoločnosti. Tvarovanie témy hnevu a trestu spája s obrazným či obrazotvorným kreovaním. Emocionálny ráz básne vyznačuje najmä v rovine motívov, obraznosti, lexiky, syntaxe a interpunkcie. Báseň ďalej charakterizuje z aspektu intertextovosti, významovej variantnosti, verša a výtvarnej semiotizácie grafémy. Z hľadiska žánrového zreteľa je podľa autora možné vnímať báseň ako samostatný rozsiahly monológ z klasickej drámy, poukazuje na to deklamačnosť, exklamatívnosť, blankvers s častými presahmi, gestickosť. V úvahe *Rezonujúci Ivan Krasko* poukazuje na nové vnímanie Kraskovej lyriky v slovenskej poézii. Krasko je básnikom intelektu a analytickosti, je však aj básnikom ústretového subjektu a vyjadrenia iracionálnych partnerských vzťahov. Nachádza spojitost medzi Kraskom a básnikmi 50. a 60. rokov, kódy jeho poézie objavuje aj v tvorbe súčasných slovenských básnikov rozličných generácií. Reflexiou *V ako Válek* hodnotí autor publikácie tvorbu Miroslava Válka, najmä celok prvých štyroch Váلكových zbierok, ale aj širší celok s dvoma

neskorými cyklami. V rámci toho sa zameriava na tematicko-problémové kontúry, Váلكovu básnickú tradíciu a výstavbové princípy. Úvahu dopĺňa interpretácia básne *Óda na lásku*, ktorú Ján Zambor chápe ako báseň znepokojenia. V texte *Interpretácia básne Jána Stacha Kováč* rozpoznáva autor v lyrickom subjekte transformáciu mýtických prvkov antického boha ohňa a kováčstva Héfaista, jeho prejavy empatie, nežnosti a hnevu, ktorými reaguje na citové sklamanie. V úvahu „... hľadajme v reči tých, čo slová našli...“ spája vstup Jozefa Mihalkoviča do literatúry s Trnavskou skupinou, nazývanou aj konkretisti. Zambor usudzuje, že podobu básne utvára aj básnikove chápanie básne ako rastliny a zázraku narodenia živej bytosti. Tvrdí, že súčasťou radu jeho básní, aj ich samostatnou náplňou sú poznámky o predkoch, o osobnostiach slovenskej kultúry, najmä o básnikoch a o krajine; Mihalkovič načiera do literárneho dedičstva a do zdrojov prostredí, v ktorých sa pohybuje. V interpretácii básne Jozefa Mihalkoviča „*Ján Hollý s vetou v nárečí*“ sa venuje ich rôznym variáciám, porovnáva ich a komplexne sa zameriava na najhodnotnejšiu verziu tejto básne. Interpretáčno-poetologickou sondou *Lyrika ako fascinácia bytím – Štefan Strážay: Veciam na stole* predstavuje Ján Zambor debut Štefana Strážaya *Veciam na stole*. Básnik sa vo svojej prvotine prejavuje ako diskretný, výrazovo menej nápadný lyrik s vlastným tvarovaním motívov. Konkrétne vo svojich básňach dosahuje priamou vecnosťou, ale aj senzúálnou bohatosťou a imaginatívnosťou. *Skladba Jána Buzásyho Pláň ako obraz poaugustovej traumy* je v Zamborovej interpretácii vnímaná ako syntéza Buzásyho tvorby šesťdesiatych rokov a jej nový hodnotový stupeň ako istá syntéza produktívnej slovenskej pôvodnej a šťastí i prekladovej poézie šesťdesiatych rokov vrátane ich poetiky. Skladba mení obraz slovenskej poézie začiatku sedemdesiatych rokov. Autor publikácie ju pokladá za jeden z dôležitých autentických textov slovenskej poézie, ktorého dominantným rozmerom je vyjadrenie poaugustovej traumy. V rámci slovenskej poézie vyniká netradičným tvarovaním,

bohatou mnohorakou invenčnosťou. V úvahu o Františkovi Andraščíkovi *Horkosť a ústretovosť poézie* píše autor o Andraščíkovi ako o osobitom nekonformnom básnikovi, ktorý výrazne prispel k zachovaniu mravnej tváre slovenskej literatúry v peripetiách vtedajšej doby, zoznamuje čitateľa s poéziou jeho zbierok až po poslednú z nich, ktorú edične upravil. Text pod názvom *Stopa Ivana Laučíka v Dobrej Nive* zaznamenáva výklad knižne neuverejnenej básne Ivana Laučíka *Stopa Seamusa Heaneyho v Dobrej Nive* z neskoršieho básnikoveho obdobia. Ján Zambor v ňom konštatuje, že Laučík sa hlási k tvorbe írskoho básnika Seamusa Heaneyho, nositeľa Nobelovej ceny za literatúru (1995), kompatibilizuje sa s jeho hodnotovým svetom orientovanom na básnické uchopovanie vidieka a národných kultúrnych tradícií. Reflexia „*Tisíckrát dopichaná ihličím / mäkko kreslí úbočia*“ je o Viere Prokešovej, ktorá vošla do literatúry ako básnická osobnosť s príznačnou poetikou a prezentovala sa v nej zbierkou *Cudzia*. Ján Zambor sa vyjadruje k motivickému svetu jej debutu, v ktorého popredí je reflektovanie jedného partnerského vzťahu a vlastností či situácie ženského subjektu, pričom jej pocitovosť vyjadruje artistickým snímaním fragmentov okolitého prostredia. Pre Prokešovú a jej lyriku je charakteristická prvá báseň zbierky *Nežnosť*. Okrem debutovej zbierky sa autor v krátkosti venuje aj jej ďalším zbierkam – *Slničnice, Retiazka, Plet, Vanilka*, tiež prekladateľskej činnosti tejto výnimočnej autorky. V štúdiu „... videla som obrazy...“ upozorňuje Ján Zambor na tvorbu Dany Podrackej, ktorá sa podľa jeho interpretácie predstavuje ako poetka vizionárskej imaginatívnosti s fantazijnými alebo snovými priemetmi vedomia do priestorov a postáv. V jej básňach nachádza významné, až silné námety, problémy témy, myšlienky a obrazy. Jej poézia je obsažná a suggestívna. Charakterizuje ju vnútorná zainteresovanosť na vypovedanom. Autorka vysokú biblickú a mytologickú lexiku spája so súčasťou civilnou lexikou (reáliami) životnej každodennosti, symbolické s konkrétami. Ide o jej výrazovú markantnosť a expresívnosť. Úvaha

„*Stály jas v očiach*“ hovorí o knihe *Krajina vo mne*, v ktorej sa nachádzajú básne v próze, básne vo veršoch, próza básnikov a výtvarníkov. Jej autormi sú Rastislav Biarinec, Mila Havgová, Rudolf Jurolek, Ján Kudlička a Juraj Kuniak. Ján Zambor hodnotí vznik knihy ako významný počín pre uvedenie si vzájomného vzťahu človeka a krajiny, krajiny ako životnej, kultúrnej a duchovnej i existenciálnej hodnoty voči agresívne sa prejavujúcemu vandalskému vzťahu k nej. Jednotliví autori vidia obraz krajiny podobným spôsobom. Všetci akcentujú jej hodnotový rozmer, vyzdvihujú hodnotu vlastnej konkrétnej slovenskej krajiny a vedia oceňovať aj iné krajiny, nemajú problém prirodzene sa pohybovať v inom ako domácom prostredí.

Druhá časť Zamborovej monografie pôsobí dojmom subjektívnejšieho ladenia textov, aj z dôvodu uvedenia autointerpretácie vlastnej básne alebo rozhovoru, čo však neznamená zmiernenie z náročnosti interpretácie, autor si pri jej vytváraní zachováva vecný, objektívny postoj. Nachádza sa v nej aj reflexia autorovho vlastného, najmä básnického písania, úvahy o poetologických postupoch v jeho zbierke *Dom plný neviditeľných*, o identite vo vlastnej poézii, o básnickej modlitbe alebo modlitebných polohách v jeho prekladoch a pôvodných básňach. V *Autointerpretácii básne Posledná krava*, ktorej podstatou je bolestná spomienka lúčenia s poslednou kravou v hospodárstve svojej rodiny, vyjadruje vplyv kolektívizácie poľnohospodárstva v rodnom prostredí Zemplína na deštrukciu ľudského bytia. Poznámky k básni sú autorským interpretačným nazretím do básne, interpretácia by však nemala vzbudiť dojem, že autor pri tvorbe básne postupoval podľa vopred presne stanoveného plánu, utvárala sa v samom procese písania a jej interpretácia je dodatočná. Slovmi textu *Nezdráham sa povedať* Ján Zambor potvrdzuje, že písanie pôvodnej poézie, ale aj prekladovej a literárnovednej reflexie poézie je dôležitou súčasťou jeho bytia. Reflexia poézie je jeho artikuláciou a tvarovanie prekladanej básne aj jeho tvarovaním. Z básni ho často priťahujú tie, za ktorými stopovo i zjavnejšie cítia dych iných vynikajúcich

literárnych tvorcov, neraz vzdialených v čase a priestore. Uvedené myšlienky dopĺňa rozhovor Márie Stankovej *Báseň ako stavba* s podtitulom *Rozhovor s básnikom, literárnym vedcom a prekladateľom Jánom Zamborom*. Úvahou *Na tému poézia a identita* formuluje myšlienky o identite vo vlastnej poézii. J. Zambor v nej vychádza zo svojej básne *Nádhera zmesi*, na ktorú možno nazerať ako na súčasnú simultánnu báseň, ktorá vznikala spontánne pod tlakom jeho bohatých zážitkov, aj intelektuálneho charakteru a viaže sa k autorovmu trojmesačnému pobytu v Madride v roku 2003 na hispanistickom literárno-lingvistickom kurze. V ďalšej reflexii *Na tému báseň a modlitba* autor formuluje svoje myšlienky v tom zmysle, že modlitba v poézii je vecou rešpektu pred tradíciou, i literárnou. V básnickej modlitbe je však dôležité osobité umelecké tvarovanie. Hovorí o tom, že dobré básnické modlitby často nestoja mimo naliehajúcej životnej problémovosti, našej individuálnej situácie a situácie súčasného človeka, prijíma však aj básnické modlitby, ktoré majú charakter čistej poézie.

Reflexie prózy v druhej časti monografie sú zamerané na prózy Stanislava Rakúsa a Júliusa Vanoviča. *Rakúsova próza Telegram* je podľa J. Zambora reprezentatívnou ukážkou prozaického umenia Stanislava Rakúsa. Zo zbierky krátkych próz si na interpretáciu vybral rovnomennú poviedku *Telegram*. Pozornosť v nej venuje sujetovej výstavbe, časovej situovanosti postavy, najmä hlavnej (personálnemu rozprávačovi), rozprávaniu, ambivalentným priestorom aj priestorom hrôzy. V texte *Výpoveď o zlyhaní a nepoddajnosti* sa Ján Zambor venuje románu Júliusa Vanoviča *Kronika nepriznaného času*, ktorého dej je situovaný do obdobia od päťdesiatych do sedemdesiatych rokov minulého storočia. Považuje ho za román kroniku, svedectvo, ktorého dokumentárny rozmer treba vnímať ako dôležitý indikátor jeho autenticity. Vníma ho ako výpoveď o zlyhaní, o neobľomnosti. Okrem autobiografickej dokumentárnosti v ňom nachádza filozofické reflexie, myšlienky o usporiadaní sveta, zmysel pre tajomstvo, iracionálnosť, duchovnosť.

Osobitnú časť publikácie tvoria kapitoly zamerané na umelecký preklad, ktorý je súčasťou literárnej tvorby Jána Zambora od konca 70. rokov 20. storočia. Úvod tohto bloku otvára reflexiou *Dobrodružné výpravy Blahoslava Hečka* zacielenou na prekladateľské eseje Blahoslava Hečka v knihe *Dobrodružstvo prekladu*, ktorý v nej formuluje zásady prekladania a zdieľa svoje dlhoročné skúsenosti. Preklad ako dobrodružstvo v spojení s B. Hečkom naznačuje príťažlivosť procesu prekladania umeleckej literatúry, ktorý prináša zážitky a objavy, sprevádzané odvahou a trúfalosťou spojenou s rizikom neúspechu. J. Zambor uvádza, že Hečkove uvažovanie o prekladateľskom probléme neraz vyúsťuje do metodickej inštrukcie, čím sa jeho kniha stáva príspevkom k didaktike prekladu. V autoreflexii *Zvukové tvarovanie ruskej básne a preklad* vychádza autor zo svojej antológie *Kniha ruskej poézie*, ktorú vníma ako istú syntézu práce v jednej tvorivej oblasti. Jej koncepcia vznikala z existujúcich a dlhšie plánovaných prekladov ruskej lyriky i z jej reflexie. Kniha je zostavená ako výber básní reprezentatívnych autorov ruskej poézie 19. storočia až po začiatok 21. storočia. J. Zambor k prekladom tridsiatich dvoch autorov pripojil úvod, ich charakteristiky, poznámky k básňam, edičnú poznámku a prehľad základnej literatúry. Štúdiá *Achmatovovej preklady dvoch básní Ivana Kraska* je upriamená na interpretáciu prekladov dvoch Kraskových básní „*Jednu len, jedinú...*“ a „*Moje piesne*“, ktoré do ruštiny preložila Anna Achmatovova. Autor v nej potvrdzuje, že Achmatovovej preklady Kraskových básní majú relevantnú umeleckú platnosť. Modifikácie poetke diktovala najmä jej vlastná akmeistická poetika a charakter jej básnickej osobnosti; svojim prekladom tieto básne slovenského modernistického lyrika integrovala do vlastnej pôvodnej poézie.

Úvahou *Na okraj prekladov Jozefa Mihalkoviča* poukazuje na tvorbu J. Mihalkoviča, ktorý je autorom troch knižných prekladových výberov z modernej francúzskej poézie a jedného z americkej. Podľa autora z preložených básní netrčí remeselnosť, orientujú nás na chápanie básnického prekladu ako umenia. Mihalko-

vičovi sa v každom prípade darí predstavovať vynikajúcu poéziu bez akýchkoľvek príznakov konvenčnosti. To, s čím Mihalkovič v preklade prichádza, sú umelecky výrazné moderné básnické texty. Zamyslenie v texte *Nevšedná romantická intímna lyrika ako stále živá výzva* patrí prekladom neskorého španielskeho romantika Adolfa Bécquera od Jána Šimonoviča a Vladimíra Olerínyho, ktoré vyšli knižne pod názvom *Šum bozkov v trepotaní krídel*. J. Zambor charakterizuje preklady dvoch básní týchto autorov, aj svoj preklad a objasňuje asonančné, rýmové a rytmické postupy.

Poslednú časť prekladového bloku predstavuje stat' *Tretí slovenský Eminescu*, v ktorej autor posudzuje prekladový výber z poézie Mihaia Eminesca. Tretie knižné vydanie básnikovej tvorby preložila Viera Prokešová v spolupráci s Libušou Vajdovou. Autorom prvého knižného prekladového vydania je Ivan Krasko, druhého Karol Strmeň. Ján Zambor konštatuje, že nová prezentácia prekladu V. Prokešovej prináša nielen nové „nasvietenie“ autorovej básnickej tvorby, ale aj nový prístup k prekladu. Myslí si, že tu bola ambícia predstaviť Eminesca ako európskeho básnika, ktorý presahuje rodné obzory, pričom dôraz sa položil na to, čím vybočuje z domácej rumunskej tradície.

Záver knihy tvorí prehľadný menný a vecný register, ktorý ponúka podrobný prehľad orientovaný na korpus poetologických termínov použitých v publikácii a pokojne môže slúžiť aj ako špeciálny slovník poetiky.

Publikácia *Stavebnosť básne* zahŕňa všetky okruhy, ktorými sa Ján Zambor zaoberal vo svojom vedeckom živote. Autor pôsobí nielen v oblasti literárnej vedy, ale aj v oblasti pôvodnej poézie, básnického prekladu. To všetko využil v interpretácii tvorby iných autorov, tiež vo výklade svojho vlastného poetického textu. Pri koncipovaní diela mu napomáhali jeho rozsiahle vedomosti z domácej a svetovej poézie, vďaka ktorým v skúmaných literárnych materiáloch odhaľoval nové súvislosti a získaval nové poznatky. Rôznorodosť žánrov, ktorá by pri prvom nahliadnutí do obsahu knihy, mohla pôsobiť na čitateľa nejednotne, sa stráca

pri hlbšom ponorení do jednotlivých kapitol. Autor ich spája do jedného celku používaním literárnovednej metódy. Uvádza, že v popredí každého odborného príspevku je problematika literárneho tvarovania a hlavným kritériom ich zaradenia do celku bol poznávací prínos. Implicitne aj explicitne prítomný rozmer literárnej dielne je dištinktívnou vlastnosťou jeho literárnovedných reflexií. Za základ svojej vedeckej metódy považuje stavebnosť, pod ktorou rozumie literárnu výstavbu diela, jeho viacúrovňové tematické, obrazné, zvukové, kompozičné, lexikálne, morfológické, syntaktické, inter-

textové, intratextové, druhové, žánrové, smerové a iné tvarovanie. Stavebnosť u Zambora neznamená iba akcentovanie techniky básne, ale aj tvarovanie semiopoetologických zreteľov. Autorovi ide o čo najúplnejšie literárnovedné predstavenie textu a práve táto komplexnosť ponúka ďalšiu možnosť – a to vniknúť do poznávania dejín slovenskej a sčasti aj svetovej poézie. Zároveň je svojim zameraním vhodná pre študentov filologických odborov ako príručka na spoznávanie teórie poézie, básnického prekladu a metódy analýzy a interpretácie básnického diela.

Mgr. Lubica Hroncová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: lubica.hroncova@savba.sk